

כיצד תוכלו לבדודאם אתם מחזיקים אוצר של ממש

הנה רשימת סימנים שאפשר למצוא
בספרים שהיו בעבר בספריית בית
המדרש, ועל פיהם ניתן להעריך
את הספרים.

בדקו היטב את כל הספר כולו!

סימני ההיכר יכולים להימצא על עמוד השער, אבל גם על העמוד האחרון ממש, וכן באמצע הספר, או על גב הכריכה. במילים
אחרות: סימני ההיכר יכולים להימצא בכל מקום בספר!

שנת הוצאה

זה הפרט החשוב ביותר, שצריך לבדוק תחילה: האם הספר ראה אור לפני שנת 1942 או אחריה? אם הוא ראה אור לפני 1942
(השנה שבה נאלץ בית המדרש לסגור את שעריו), זה מצוין – אז כדאי לבדוק אותו ביתר תשומת לב. אם הספר ראה אור אחרי
כן, לא ייתכן שהוא מספריית בית המדרש.

חותמות הן סימן היכר המובהק ביותר של ספריית בית המדרש. לרוב תמצאו אותן בעמוד השער, בסמוך לשם הספר, שם המחבר, שנת ההוצאה ושמה. יש ספרים עם כמה חותמות של ספריות שונות. ואפילו לבית המדרש היו כמה חותמות, משום שכפו עליו לשנות את שמו, או משום שעיצוב חדש של חותמת הספרייה התאים יותר לרוח התקופה. כל החותמות הבאות היו חותמות של ספריית בית המדרש:

"ספריית בית המדרש הגבוה למדעי היהדות בברלין"

זו כנראה החותמת הראשונה ששימשה את ספריית בית המדרש, בין השנים 1872 (היא שנת הקמתו של בית המדרש) ו-1882.

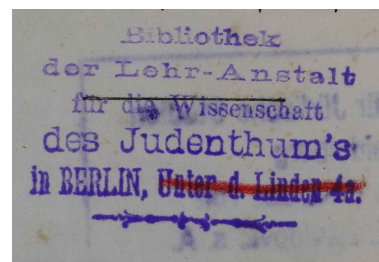

"ספריית מוסד ההוראה למדעי היהדות"

משנת 1883, כפו הרשויות בגרמניה על בית המדרש לכנות את עצמו "מוסד הוראה" – וזו הייתה פגיעה במעמדו, שצוות העובדים סירב להשלים עמה. בשנת 1922 הצליח בית המדרש לזכות מחדש במעמד של מוסד ללימודים גבוהים, אבל בשנת 1933 שוב נשלל ממנו המעמד הזה. אנו מניחים אפוא שהחותמת הזו שימשה בספרייה בשנים 1883-1922.

וזו עוד חותמת ישנה. אפשר לראות שהיא ישנה למדי, משום שבית המדרש מכונה בה "מוסד הוראה", וכתובתו היא רח' אונטר-דן-לינדן. חותמת זו ודאי שימשה לפני שנת 1907, כשבית המדרש עדיין לא עבר לבניין משלו, בארטילרי-שטראסה, ברלין.

פה אנו רואים חותמת ששימשה בשנים שלאחר המעבר – הדבר ניכר מהכתובת שבמרכז החותמת:

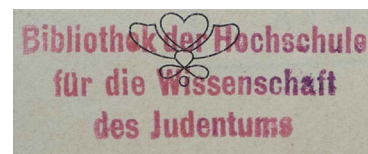
"ארטילרי-שטראסה 14"

מתוך כך שבחותמת זו בית המדרש מכונה "מוסד הוראה", ניתן להסיק שהיא שימשה בספרייה בשנים 1907-1922.

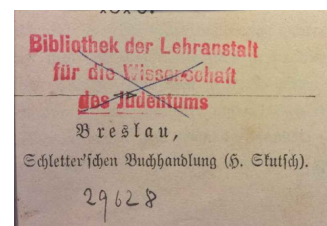
"ספריית בית המדרש הגבוה למדעי היהדות"

החותמת הזו היא משנות העשרים. זו הייתה תקופה טובה למדי לבית המדרש. העיצוב מצביע על כך שמדובר בחותמת מתקופה מאוחרת יותר, בין השנים 1923-1933.

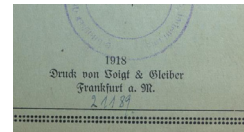
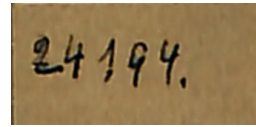
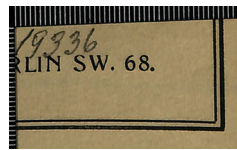
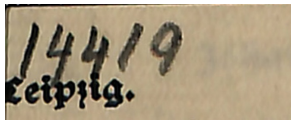
"ספריית מוסד ההוראה למדעי היהדות"

זו אחת החותמות האחרונות של בית המדרש, שיש עדות לשימוש בה. העיצוב מודרני והדיו אדומה. ראוי לציין שבחותמת זו כתוב שוב "מוסד-הוראה". החותמת הזו שימשה אפוא לאחר שנת 1933. אפשר גם לראות שמישהו מחק את החותמת ב"אי.קס".

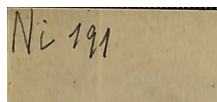
לעיתים ניסו להסיר חותמות מן הדיפים, להסתיר אותן בנייר שהודבק עליהן, או פשוט למחוק אותן בקו. האם אתם מבחינים בכל זאת סימן היכר מבטיח?

זהו מספר שהספרניות והספרנים כתבו בספר, כדי שמספר הספרים ברשות הספרייה יהיה ידוע. המספרים הרצים האלה (מ-1 ומעלה) כתובים כמעט תמיד על החצי התחתון של עמוד השער, בסמוך לשמו של בית ההוצאה. האם תצליחו להבחין ברצף הספרות בכתב ידה הזעיר של הספרנית ג'ני ווילד? הנה כמה דוגמאות:

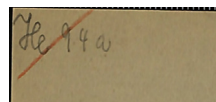

נספח המדף של נספח :

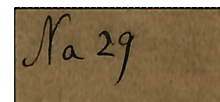
מספר המדף של ספרים מספריית בית המדרש מראה באיזה תחום הספרים עוסקים, וגם היכן היו ממוקמים בספרייה. הספרניות כתבו את מספר המדף בכתב יד. למספרי המדף יש תבנית טיפוסית: אות לועזית אחת בכתב גדול, אות לועזית אחת בכתב קטן, ומספר. הנה כמה דוגמאות:

Ni 191

He 94a

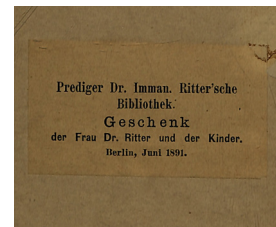
Na 29

מדיקות נייר :

אם אדם נתן בשעתו ספר במתנה לספריית בית המדרש, הדביקו הספרניות על פנים הכריכה מדבקה שנכתב עליה שמו (אלא אם אותו אדם היה מחבר/ת הספר - ר' בהמשך). כך ביקש בית המדרש להביע את תודתו. הנה כמה דוגמאות:

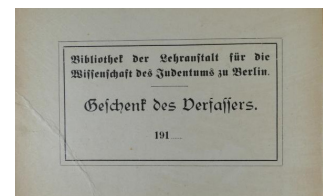
"מספרייתו של המטיף ד"ר עימנואל ריטר. מתנת רעייתו, הגברת ד"ר ריטה, וילדיה. ברלין, יוני 1891."

הספר היה שייך לעמנואל ריטר, מטיף והיסטוריון יליד 1925. מן המדבקה הזו אנו למדים שמשפחתו היא שהעניקה את הספר לספריית בית המדרש, שנה לאחר שריטר הלך לעולמו.

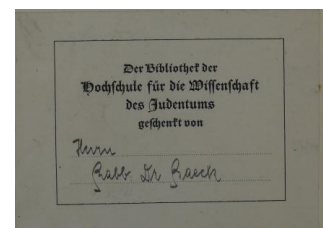
"ספריית מוסד ההוראה למדעי היהדות בברלין. מתנת המחבר/ת. 191..."

מדבקה כזו הודבקה בכל הספרים שניתנו כמתנה לספרייה מידי מחבריהם ומחברותיהם. בציון השנה חסרה הספרה האחרונה. את הספרה הזו הוסיפו תמיד בכתב יד, אבל בדוגמה הזו רואים שמישהו שכח לעשות זאת.

"ניתן במתנה לספריית בית המדרש ע"י הרב ד"ר ליאו בק"

מדובר כאן בליאו בק הידוע, שמוזכר רבות באתר. בק הוסמך לרבנות ב-1897, ומונה למרצה בבית המדרש זמן קצר לפני פרוץ מלחמת העולם הראשונה. כמו מרצים אחרים בבית המדרש, נהג גם בק לתת לספרייתו ספרים במתנה.

מאפיין טיפוסי לספרי בית המדרש היה "זנבות הספרים". חלק מן הספרים היו כה דקים, עד שלא ניתן היה להדביק על גב כריכתם מדבקה עם מספר הפריט. על כן הודבק פס נייר בצדה הפנימי של הכריכה האחורית, ועליו נרשם מספר הפריט של הספר. פסי הנייר האלה הוצאו מן הספרים בשלב מאוחר יותר, כנראה בידי עובדי-כפייה. יתכן שעוד תצליחו להבחין פה ושם בשאריות דבק בצדה הפנימי של הכריכה האחורית.

בתצלום אפשר לראות שרידי "זנב".

מדבקות נייר של ארגון "תקומה לתרבות ישראל"
JEWISH CULTURAL RECONSTRUCTION - JCR

לאחר סוף המלחמה, נפוצו הספרים מספריית בית המדרש בין אנשים ומוסדות שונים. אחד מהמוסדות האלה היה "תקומה לתרבות ישראל". הארגון ליקט ספרים גנובים שבעליהם לא שרדו את המלחמה, שלא היו להם יורשים או שלא היה אפשר לאתר את בעליהם או את יורשיהם החוקיים. אנשי הארגון חילקו את אותם ספרים למוסדות שונים, כדי שיוכלו לעשות בהם שימוש ראוי ומכובד. הנה דוגמה למדבקה של הארגון:

תקומה לתרבות ישראל

הלוגו של הארגון הוא מגן דוד על רקע נייר לבן בשני גוונים של כחול. אהרון פסטוב, צייר אמריקאי בעל שורשים רוסיים, הוא שעיצב את הלוגו.

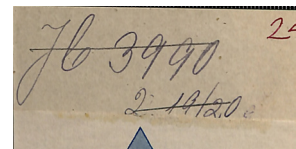
דוגמה למספר פריט במה שכונה "ספריית היהודים" במש"ד
הדואטי לביטחון הרייך (RSHA)

לחלק מהספרים יש שני מספרי פריט. עובדי-כפייה נאלצו למיין ולסווג את הספרים מחדש עבור הנאצים. מספר הפריט נכתב אז לרוב בעפרון בפתח הספר, אבל לפעמים גם בדיו, על מדבקה קטנה, לבנה או צהובה, שהודבקה על גב הספר. הנה דוגמה:

כך יכול להראות מספר פריט ב-"ספריית היהודים". מספר הפריט כתוב על מדבקה שנמצאת על גב הספר, מבחוץ.

וכך זה יכול להראות כאשר מספר הפריט נכתב על הכריכה הקדמית מבפנים.

חשוב ביותר:

צלמו תמונות של סימני ההיכר בכל ספר, וגם תמונות של הספרים עצמם! צלמו גם סימני היכר שאתם לא בטוחים אם אפשר ללמוד מהם משהו.

כאן תוכלו להעלות את הממצאים שלכם